

ЩОДО ПОТЕРПІЛОГО ТА ЙОГО РОЛІ В УКЛАДАННІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Сидій Я. В.

ORCID ID: 0000-0001-9742-6208

аспірантка Академії адвокатури України

м. Київ, Україна

Підводячи попередні підсумки 10-річного застосування чинного КПК України (далі – КПК), один з розробників Кодексу – професор Шумило М.Є. зупинився, серед інших, й на двох проблемних питаннях: по-перше, щодо процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням, яке, на його думку, набуває формальних ознак, що є наслідком непомірного навантаження прокурора, а по-друге, це процесуальний статус потерпілого (і його представника), який не дозволяє йому повноцінно здійснювати свої права щодо збирання та подання доказів та ін. (ст. 56 КПК) [1, с. 51]. Обидва цих негативних моментів можна проілюструвати на прикладі участі потерпілого в угодах про визнання винуватості.

Як відомо, після появи у КПК новели (гл. 35) щодо угоди про визнання винуватості, наявність потерпілого у кримінальному провадженні призводила до неприпустимості застосування зазначеної угоди. Але після внесення 16.03.2017 р. змін до ст. 469 КПК, були передбачені виключення із загального правила про заборону укладати угоду про визнання винуватості, якщо у кримінальному провадженні бере участь потерпілий. Зокрема, процесуальна домовленість між учасниками кримінального провадження щодо такої угоди дозволена за умови надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди (ч. 4 ст. 469 КПК) [2].

Участь потерпілого у таких угодах не завжди сприймалася позитивно, як серед практиків так і науковців. Під час кримінального провадження процесуальний керівник досудовим розслідуванням не завжди враховує в таких ситуаціях інтереси потерпілого (у контексті ситуацій, передбачених у пп. 2, 3 ч. 4 ст. 469 КПК) – йому простіше врахувати інтереси і позицію підозрюваного (обвинувачення). Для останнього це може бути достатньо широке коло інтересів – від бажання зміни запобіжного заходу на більш м'який та ін. і до закриття кримінального провадження або суттєвого пом'якшення покарання, а для потерпілого – від бажання уникнути від участі у провадженні і до стратегічного інтересу – загладження шкоди (матеріальної,

моральної), завданої злочинними діями та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Треба констатувати, що компроміс інтересів обвинувачення і захисту не завжди відповідає інтересам потерпілого. Сучасну змагальну модель кримінального процесу, якщо йдеться про потерпілого, певною мірою можна визнати дискримінаційною, оскільки права потерпілого суттєво обмежені, він не є стороною процесу і майже завжди залишається наодинці зі своїми проблемами, не одержуючи необхідної підтримки з боку органів кримінальної юстиції [3, с. 178, 181]: для отримання компенсацій він повинен неодноразово з'являтися до слідчого, а потім до суду де може потрапити під тиск і пресинг з боку підозрюваного (обвинуваченого) та його оточення. Саме тоді виникає феномен «вторинної віктимізації» (М. Філей, Е. Ешуорт) – для непрофесійних учасників кримінальний процес сам по собі, незалежно від результатів, є тягарем – «покаранням». Тому вважається, що потерпілий, втягуючись в процес досудового слідства, судового розгляду справи (дає свідчення, бере участь в проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, з'являється до суду та ін.) страждає повторно. І при цьому практично не отримує відшкодування тієї моральної і матеріальної шкоди, що спричиняється процесуальними тягарями [4, с. 21].

Європейська модель кримінального процесу, яка покладена в основу чинного КПК України, не вимагає згоди потерпілого на укладення зазначеної угоди, це, переважно, пов'язано з тим, що відшкодування завданої шкоди часто бере на себе держава (за допомогою відповідних фондів, які відшкодовують потерпілому втрати). Законодавство нашої країни цього не передбачає, як не передбачено, якій повинен бути зміст такої згоди потерпілого: чи це узгодження обраної обвинуваченням кваліфікації дій підозрюваного або формулювання підозри; чи узгодження розміру покарання або розміру відшкодування. Не визначені процесуальні права й обов'язки потерпілого, який надав зазначену згоду.

В період підготовки та ініціювання укладення угоди про визнання винуватості у провадженнях, де є потерпілий, обвинуваченню потрібно враховувати позицію і інтереси потерпілого (в рамках комунікації з потерпілою особою), щоб у подальшому, під час укладення угоди, її умови не порушували права потерпілого (п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК). У разі незгоди потерпілого з позицією обвинувачення щодо укладення угоди, прокурор (слідчий) застосовує певні тактичні прийоми з метою переконати потерпілого у доцільності таких дій з поясненням, що ця особа не є організатором злочинної групи, організації; не є активним учасником вчинення злочину щодо потерпілого і при цьому саме

завдяки цій особі, його показанням, викриваються злочинні дії інших учасників злочинної групи, організації та ін. У цьому ж контексті важливим фактором є роз'яснення потерпілому про те, що відповідно до ч. 8 ст. 469 КПК кримінальні провадження щодо підозрюваних, з якими досягнуто згоди, підлягають виділенню в окреме провадження.

Сьогодні вже можна констатувати, що поява потерпілого в угодах про визнання винуватості фактично свідчить про наявність зовсім іншого різновиду угоди: по-перше, з'являється новий учасник, раніше не передбачений в цій угоді; а по-друге, основною метою цієї угоди (для обвинувачення) є не процесуальна економія, а співробітництво підозрюваного (обвинуваченого) з обвинуваченням задля розкриття тяжкого або особливо тяжкого злочину і шляхом отримання доказів, які викривають у вчиненні злочину інших учасників злочину.

Сіроткіна М.В. саме цим обґрунтовує необхідність поділу угоди про визнання винуватості на два види: (1) угода про визнання винуватості у провадженнях щодо кримінальних проступків, нетяжких і тяжких злочинів та (2) угода про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень. Для другої групи важливим є співробітництво з обвинуваченням, а для першої – це питання буде другорядним. Вона пропонує угоду про співробітництво у кримінальному провадженні виділити окремо та врегулювати процесуальний порядок укладення такої угоди, її зміст, наслідки укладення та затвердження, порядок судового провадження на підставі такої угоди й наслідки її невиконання [5, с. 254–255].

Такий поділ вимагає від прокурора по-іншому підходити до зазначених угод, зокрема, для останнього виду, в ситуаціях, передбачених пп. 2, 3 ч.4 ст. 469 КПК, де визначена умова – викриття підозрюваним злочинних дій учасників групи, які вчинили особливо тяжкий злочин за попередньою змовою групою осіб, організованою групою або терористичною групою – потребує передбачити забезпечення гарантій безпеки такого підозрюваного (обвинуваченого), в тому числі шляхом проведення тактичної операції «забезпечення безпеки підозрюваного (обвинуваченого)». Тоді ж може виникнути потреба щодо узгодження угоди (в якійсь формі) з потерпілим.

Вирішення цього питання пов'язано з необхідністю включення до числа сторін угоди про визнання винуватості (у ситуаціях, передбачених у пп. 2,3 ч. 4 ст. 469 КПК) поряд із прокурором і підозрюваним (обвинуваченим) також й потерпілого, з включенням до змісту такої угоди елементів змісту угоди про примирення (ст. 472 КПК) [6, с. 42; 7, с. 106].

Це також дозволить уникнути ситуацій, пов'язаних із зловживанням сторонами своїми процесуальними правами, про що застерігає ПАРЄ,

визначаючи такі провадження такими, що «... відкриті для зловживань як обвинуваченням, так і захистом». Зокрема зазначається, що прокурор може погрожувати обвинуваченому неналежним суворим вироком у випадку, якщо підозрюваний не визнає провини, навіть за відсутності достатніх доказів (підкреслюється, що йдеться про «молодих і бідних злочинців»); а адвокат-захисник може переконати перевантаженого прокурора в складній справі прийняти часткове зізнання і помірну санкцію нехтуючи іншою, більш серйозною злочинною діяльністю (коли йдеться «про переваги багатим злочинцям, які вчинили посадовий злочин») та ін. [8].

Література:

1. Шумило М. Є. КПК України – 10 років: крок вперед, два на місці? (основні положення доповіді). *Кримінальний процесуальний кодекс України: десятиліття реалізації і проблеми сьогодення* : збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя вступу в дію Кримінального процесуального кодексу України, м. Львів, 18 листопада 2022 р. Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2022. С. 38–52.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження : Закон України № 1950-VIII від 16.03.2017. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 17. Ст. 204.
3. Щиголь О. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С.177–185.
4. Присяжнюк Т. І. Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту. К. : Центр учбових програм, 2007. 239 с.
5. Сіроткіна М. В. Теорія і практика реалізації права на компроміс у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : спеціальність 12.00.09. К. : НАВС, 2021. 497 с.
6. Гловюк І. В. Укладення угоди про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. *Теорія і практика протидії злочинності у сучасних умовах* : Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 10 листопада 2017р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 40–42.
7. Максим Глоба. Згода потерпілого як складник передумови укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні. *КЕЛМ (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4(32). С.103–108.

8. Резолюція ПАРЄ № 2245 (2018) «Укладання угод у кримінальному провадженні: необхідність мінімальних стандартів для системи відмови від судового розгляду». URL: <http://www.echr.com.ua/document/rezolyuciya-parye-2245-2018>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-72>

ПРО ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАНЬ МАЙНА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чуйко Є. В.

ORCID ID: 0000-0001-9791-8309

*ад'юнкт Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

В умовах воєнного стану одним із найважливіших завдань правоохоронних органів, є протидія розкраданням бюджетних коштів. Це стосується, зокрема такої сфери як реалізація державних соціальних програм щодо пенсійного забезпечення, соціальної допомоги найбільш вразливим категоріям населення, матеріальної допомоги сім'ям з дітьми, компенсацій втраченого в результаті бойових дій майна тощо. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державні цільові програми» № 1621-IV від 18 березня 2004 р. (з наступними змінами) соціальні програми передбачають розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти [1]. Цю функцію виконують відповідні державні цільові фонди, в розпорядження яких виділяються значні кошти з бюджету, в т.ч. з використання фінансової допомоги держав-партнерів України у протидії збройній агресії з боку РФ. Війна показала наскільки це важко реалізувати в умовах масової евакуації, особливо людей, які не можуть самостійно покинути своє помешкання або піклуватися про себе чи своїх дітей і фактично залежить від сторонньої допомоги [2]. Складність документообігу при здійсненні виплат уразливим категоріям населення в умовах воєнного стану створює сприятливі умови для заволодіння бюджетними коштами недобросовісними службовими особами шляхом зловживання своїм становищем (ч. 2 ст. 191 КК України).